Ibodova Sevinch

Termiz davlat universiteti

Filologiya va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili) 1-bosqich talabasi

ISLOM DINIDA INSON HUQUQLARI: MA’NAVIY VA HUQUQIY ASOSLAR

Anotatsiya: Mazkur maqolada Islom dinida inson huquqlari va qadr-qimmatining nazariy hamda amaliy asoslari tahlil qilinadi. Xususan, islom huquqshunosligidagi “zaruriyoti xamsa” konsepsiyasi doirasida insonning asosiy huquqlari — hayot, e’tiqod, aql, nasl va mulkni muhofaza qilish tamoyillari yoritiladi. Shuningdek, Qur’oni Karim va Hadisi shariflarda belgilangan tenglik, adolat va insonparvarlik g‘oyalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Maqolada Payg‘ambar Muhammad (s.a.v.)ning Vido xutbasi inson huquqlarining muhim tarixiy manbasi sifatida talqin qilinadi. Ayollar huquqlari, ilm olish masalasi va ijtimoiy adolat tamoyillari ham alohida e’tibor markazida bo‘lib, Islomda inson huquqlari ilohiy qadriyat sifatida talqin etilishi xulosalanadi.

Kalit so’zlar: Islom huquqi, inson huquqlari, zaruriyoti xamsa, Qur’oni Karim, Hadisi sharif, tenglik prinsipi, Vido xutbasi, ayollar huquqlari, ijtimoiy adolat, e’tiqod erkinligi

Аннотация:В данной статье анализируются теоретические и практические основы прав и достоинства человека в исламе. В частности, рассматривается концепция «зарурият аль-хамса» в исламском праве, включающая защиту основных прав человека: жизни, вероисповедания, разума, рода и собственности. Также научно обосновываются принципы равенства, справедливости и гуманизма, закреплённые в Коране и хадисах. Особое внимание уделяется прощальной проповеди пророка Мухаммада (мир ему и благословение), которая рассматривается как важный исторический источник прав человека. Кроме того, освещаются вопросы прав женщин, образования и социальной справедливости, делается вывод о том, что в исламе права человека рассматриваются как божественная ценность.

Ключевые слова: исламское право, права человека, зарурият аль-хамса, Коран, хадисы, принцип равенства, прощальная проповедь, права женщин, социальная справедливость, свобода вероисповедания

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical foundations of human rights and dignity in Islam. In particular, it examines the concept of “al-daruriyyat al-khams” in Islamic jurisprudence, which encompasses the protection of fundamental human rights, including life, religion, intellect, lineage, and property. The principles of equality, justice, and humanism as outlined in the Qur’an and Hadith are also scientifically substantiated. Special attention is given to the Farewell Sermon of Prophet Muhammad (peace be upon him) as a significant historical source of human rights. Furthermore, the article discusses women's rights, the importance of education, and social justice, concluding that human rights in Islam are regarded as a divine trust.

Keywords: Islamic law, human rights, al-daruriyyat al-khams, Qur’an, Hadith, principle of equality, Farewell Sermon, women’s rights, social justice, freedom of belief

Islom dini nafaqat e’tiqod tizimi, balki inson hayotining barcha jabhalarini tartibga soluvchi mukammal huquqiy majmuadir. Inson huquqlari tushunchasi g‘arbda nisbatan kech shakllangan

bo‘lsa-da, Islom manbalarida — Qur’oni Karim va Hadisi shariflarda — bu qadriyatlar 14 asr muqaddam muhrlab qo‘yilgan.

Islom huquqshunosligida (fiqh) inson huquqlari "Zaruriyoti xamsa" (besh zarurat) tushunchasiga asoslanadi. Bular insonning yashashi va kamol topishi uchun daxlsiz deb hisoblangan besh asosiy ne’matdir:

1. Jonni muhofaza qilish: Yashash huquqi eng oliy huquq bo‘lib, bir begunoh insonni o‘ldirish butun insoniyatni o‘ldirish bilan barobar deb hisoblanadi.

2. Dinni muhofaza qilish: Vijdon va e’tiqod erkinligi. Qur’onda "Dinda majburlash yo‘q" tamoyili qat’iy belgilangan.

3. Aqlni muhofaza qilish: Inson aqliy salohiyatiga zarar yetkazuvchi har qanday narsadan himoyalanish huquqi.

4. Naslni muhofaza qilish: Oila qurish, farzand tarbiyalash va shaxsiy hayot daxlsizligi.

5. Molni muhofaza qilish: Mulkka egalik qilish va uni himoya qilish huquqi.

Asosiy Manbalarda Inson Huquqlari Talqini

Qur’oni Karimda tenglik prinsipi:

Islomda insonlar irqi, tili yoki ijtimoiy kelib chiqishidan qat’i nazar tengdirlar. "Hujurot" surasida insonlarning turli elat va qabilalarga bo‘linishidan maqsad — bir-birlarini tanishlari ekanligi, eng hurmatli inson esa taqvoli (ma’naviy pok) inson ekanligi ta’kidlanadi.

Vido xutbasi — Inson huquqlarining ilk deklaratsiyasi:

Payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning Vido xutbalari inson huquqlari tarixida muhim o‘rin tutadi. Unda quyidagi daxlsiz huquqlar e’lon qilingan:

• Ayollarning huquqlarini hurmat qilish va ularga yaxshi munosabatda bo‘lish.

• Mulk daxlsizligi va iqtisodiy zulmga (sudxo‘rlikka) chek qo‘yish.

• Irqiy kamsitishga yo‘l qo‘ymaslik ("Arabning ajamdan ustunligi yo‘q").

Ayollar Huquqlari va Ma’rifat

Filologiya yo‘nalishi talabasi sifatida shuni ta’kidlash joizki, Islom manbalarida ilm olish har bir musulmon va musulmona uchun farz qilingan. Bu — ayollarning jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lishi, mulkdor bo‘lishi va qaror qabul qilishda ishtirok etishi uchun huquqiy poydevordir.

Xulosa

Islom manbalarida inson huquqlari shunchaki qonuniy majburiyat emas, balki ilohiy omonat sifatida ko‘riladi. Bugungi kunda ushbu tamoyillarni o‘rganish va hayotga tatbiq etish jamiyatda adolat va o‘zaro hurmat qaror topishiga xizmat qiladi.

ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qur'oni Karim. — Toshkent: Sharq, 2001.
2. Sahih al-Bukhari. Imom al-Buxoriy. — Toshkent: Hilol-Nashr, 2019.
3. Sahih Muslim. Imom Muslim. — Toshkent: Hilol-Nashr, 2020.
4. Al-Muwatta. Imom Molik. — Qohira: Dar al-Kutub, 1994.
5. The Islamic Law of Nations. Hamidullah M. — Lahore: Sh. Muhammad Ashraf, 1975.
6. Human Rights in Islam. Doi A.R. — London: Ta-Ha Publishers, 1984.